

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Степаненко Тетяна Володимирівна

УДК 347.921.3

**СУДОЧИНСТВО У СПРАВАХ ЗА ПОЗОВАМИ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ТА
ІНТЕРЕСІВ НЕВИЗНАЧЕНОГО КОЛА ОСІБ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право.

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, МВС України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Кройтор Володимир Андрійович
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
начальник кафедри цивільного права та процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Яроцький Віталій Леонідович
Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного права № 2;

кандидат юридичних наук, доцент
Білоусов Юрій Валерійович
Хмельницький університет управління та права,
завідувач кафедри цивільного права та процесу.

Захист відбудеться “15” грудня 2008 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27.

Автореферат розісланий “13” листопада 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Є. Кириченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства відзначається складністю соціально-економічних відносин і характеризується з одного боку, розвитком ринкового середовища, процесів глобалізації та інтеграції у європейське співтовариство, динамізмом соціального життя, а з іншого боку, – збільшенням потенційних та наявних небезпек, що загрожують життю та здоров'ю, правам і свободам людини. Як наслідок, численні групи осіб наражаються на ризик порушення їх прав та законних інтересів, проте більшість з них не вдаються до юрисдикційного, зокрема судового захисту, оскільки втрачений час, кошти, іноді незначний розмір завданої шкоди та невпевненість в отриманні позитивного результату, на думку більшості пересічних громадян, економічно не виправдовують звернення до суду. Практика свідчить, що найбільш часто масових порушень зазнають такі права як право на здорове та безпечне довкілля, право на якісні та безпечні для життя та здоров'я товари (роботи, послуги), інформацію про них тощо. Так, наприклад, згідно з результатами моніторингу “Права споживачів та рівень поінформованості населення України про механізми їх захисту”, проведеного в рамках спільного проекту ЄС та Програми Розвитку ООН “Спільнота Споживачів та Громадські Об'єднання”, 53 % громадян України у II півріччі 2007 р. зазнали порушень своїх прав як споживачі. В той же час кількість справ щодо захисту прав споживачів склала 0,7 % від загальної кількості цивільних справ, що перебували на розгляді в судах. Низьку активність щодо захисту своїх прав респонденти пояснюють тим, що процес захисту прав споживачів завжди пов'язаний зі скандалом та отриманням негативних емоцій; в країні неможливо захистити свої права споживача; відсутністю психологічної готовності до захисту прав; вартість купленого неякісного товару є незначною; небажанням показатися дріб'язковою людиною.

Юридичній практиці багатьох демократичних країн з розвинутою ринковою економікою відомі досить ефективні процесуальні засоби захисту прав та інтересів численних груп осіб – групові позови. Сучасне законодавство України (Цивільний кодекс України, Закон України “Про захист прав споживачів”, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та ін.) припускає можливість захисту в суді прав та інтересів різноманітного характеру, в тому числі й захисту численної групи осіб одночасно шляхом пред'явлення уповноваженою особою позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, проте дані обставини не враховані в цивільному процесуальному законодавстві, що є перешкодою реальному захисту прав і свобод людини. На практиці виникають питання з приводу процесуального механізму реалізації даних засобів судового захисту, зокрема визначення належних сторін у справах із захисту прав невизначеного кола осіб, особливостей відкриття провадження у справі, судового розгляду тощо.

Ступінь наукової розробленості теоретичних та практичних проблем судочинства за позовами на захист невизначеного кола осіб у вітчизняній науці є досить низьким, монографічні роботи за даною тематикою відсутні, а окремі наукові дослідження різних аспектів судового захисту прав та інтересів громадян лише побічно торкаються зазначених проблемних питань. Зокрема, певні проблеми позовів про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, групових позовів частково висвітлено у дисертаціях Н. Ю. Сакари “Проблема доступності правосуддя у цивільних справах”, Л. А. Островської “Непрямі (похідні) позови: міжнародний досвід та законодавство України”. В Російській Федерації на монографічному рівні позови на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, групові позови були предметом дослідження Н. С. Батаєвої (“Судебная защита прав и интересов неопределенного круга лиц”, 1998 р.), Г. О. Аболоніна (“Групповые иски в гражданском процессе”, 1999 р.), К. М. Артамонової (“Защита прокурором прав и законных интересов неопределенного круга лиц в гражданском судопроизводстве”, 2004 р.), П. П. Колесова (“Групповые иски в США”, 2004 р.). Зазначені роботи хоча і враховують суспільні перетворення, властиві нашій країні, проте ґрунтуються на дещо іншому науковому та особливо нормативному підґрунті, внаслідок чого низка розглянутих проблем потребує перегляду та переосмислення відповідно до національних умов.

Зазначені та інші теоретичні й практичні проблеми судочинства за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб зумовлюють необхідність проведення відповідного комплексного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано з урахуванням положень “Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу”, затвердженої Законом України від 18.03.2004 р. № 1629-IV, “Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів”, схваленої Указом Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006 та відповідно до Головних напрямків наукових досліджень Національного університету внутрішніх справ МВС України на 2001–2006 рр., затверджених Вченою радою Національного університету внутрішніх справ 23.03.2001 р. та Пріоритетних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 05.01.2006 р.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень, наукових пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення судочинства у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні завдання: визначити сутність провадження за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, об'єкт судового

захисту; визначити характерні ознаки, поняття та елементи позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, охарактеризувати його місце в теоретичній системі класифікацій позовів; виявити та розкрити особливості складу осіб, які беруть участь у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, їх процесуальне положення; визначити процесуальні особливості судового розгляду та вирішення справ за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб; визначити доцільність закріплення інституту позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб у цивільному процесуальному законодавстві України та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного процесуального права України, що виникають під час здійснення правосуддя з метою захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Предметом дослідження є судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Методи дослідження У ході наукового дослідження застосовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання.

Основним загальнонауковим методом дослідження є метод матеріалістичної діалектики, що дозволив дослідити проблеми судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб виключно у контексті реальних суспільних відносин та у їх взаємозв'язку із закономірностями і тенденціями суспільного розвитку. Системно-функціональний метод дозволив визначити сутність, поняття й роль позовів на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб в механізмі регулювання балансу інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, місце позовів про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб в теоретичній системі класифікацій позовів. За допомогою історичного методу розглянуто питання виникнення та розвитку процесуально-правових механізмів захисту прав та інтересів численних груп осіб. Порівняльно-правовий метод дозволив порівняти норми цивільного процесуального законодавства України та Європейського Союзу, країн-членів ЄС в частині правового регулювання процедур судового захисту прав та інтересів численного кола осіб, а також виявити існуючі прогалини у цивільному процесуальному законодавстві України. Метод тлумачення (буквального, логічного, систематичного) використовувався з метою встановлення змісту правових норм. Догматико-юридичний метод широко застосовувався з метою виявлення недоліків правових приписів щодо процесуального порядку відкриття провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, їх судового розгляду та вирішення, а також розробки конкретних пропозицій щодо їх удосконалення. Метод комплексного аналізу дозволив дослідити правові проблеми судочинства за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб та

вирішити їх шляхом залучення положень інших галузей права та соціології.

В роботі використано опубліковані результати соціологічних досліджень та матеріали судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів. Проведене дисертаційне дослідження дозволяє сформулювати наступні положення наукової новизни:

1. Дістало подальшого розвитку положення про можливість розгляду суспільного інтересу як самостійного об'єкту судового захисту, не опосередкованого із захистом прав конкретної особи. Зроблено висновок про те, що безпосереднім об'єктом судового захисту по досліджуваній категорії справ є неперсоніфікований суспільний інтерес, що має концептуальне значення при визначенні сутності та процесуальних особливостей судочинства за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

2. Отримало подальший розвиток дослідження права суспільного інтересу, одним із аспектів якого є захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Автором обґрунтовується, що право суспільного інтересу необхідно розглядати в якості комплексного міжгалузевого утворення правових норм, що регулюють суспільні відносини за допомогою існуючих правових засобів з метою захисту суспільних інтересів та позитивних змін у суспільному житті.

3. Набуло подальшого розвитку вчення про сутність позову як універсального засобу захисту порушених чи оспорюваних прав та інтересів, зокрема необхідність виокремлення такого виду як позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. На підставі аналізу норм діючого законодавства України та існуючих в доктрині цивільного процесу теоретичних концепцій сутності позову, співвідношення його з поняттям спору про право та правовий конфлікт та з урахуванням об'єкта судового захисту, подано авторське визначення сутності позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, як правового засобу, за допомогою якого юридичний конфлікт між певною соціальною групою – носієм неперсоніфікованого суспільного інтересу (невизначеним колом осіб) з одного боку та особою (відповідачем) – з іншого, з приводу реалізації належних ним прав та обов'язків передається для врегулювання до суду у вигляді спору про право.

4. Набуло подальшого розвитку вчення про види позову. Дисертант наводить додаткові аргументи щодо доцільності виокремлення групових позовів, і розгляду позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб як різновиду групових позовів. Зокрема це має наукове та практичне значення щодо виявлення процесуальних особливостей, пов'язаних з розглядом та вирішенням того чи іншого виду позову, виокремлення яких сприяє більш ефективному застосуванню позову як засобу захисту права.

5. Сформульовано висновки щодо особливості визначення позивачів у досліджуваній

категорії справ в залежності від суб'єкта пред'явлення позову. Автором вперше обґрунтовується можливість розгляду справи за відсутності на боці позивача й відповідного зазначення в позовній заяві конкретної особи. Додатково обґрунтовується висновок щодо необхідності правильного визначення процесуального положення осіб, які звертаються до суду з позовами про захист невизначеного кола осіб.

6. Дістало подальшого розвитку положення про необхідність виокремлення у досліджуваній категорії справ специфічного суб'єктного складу на боці позивача – невизначеного кола осіб. Наведено авторське визначення поняття невизначеного кола осіб як кількісно не встановленого, проте ймовірно численного кола потенційних позивачів, об'єднаних загальним неперсоніфікованим суспільним інтересом, кількісна й персональна несталість яких робить неможливим їх індивідуалізацію, залучення до справи та зазначення в рішенні по справі, проте не позбавляє кожен з цих осіб посилатися на рішення суду та не доказувати встановлені даним рішенням факти.

7. Удосконалено процесуальний порядок судового провадження за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Визначено механізм реалізації права на пред'явлення позову у досліджуваній категорії справ відповідно до кола суб'єктів цього права, передумов та порядку реалізації. Встановлено, що спеціальною передумовою права на звернення до суду з позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є наявність відповідної правової норми, якою таке право передбачено. Автором доведено, що в деяких випадках висновок про наділення осіб вказаним правом можна зробити шляхом системного та функціонального тлумачення декількох правових норм, що має враховуватися як особами, які пред'являють вказані позови, так і судом під час вирішення питання про відкриття провадження у справі.

8. Набуло подальшого розвитку положення про необхідність повідомлення осіб, з числа невизначеного кола осіб, про відкриття провадження у справі, а також про хід та результати процесу шляхом публікації оголошення в офіційному друкованому виданні, що відповідатиме принципу гласності судового розгляду.

9. Вперше сформульовано висновок про особливість доказування у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Обґрунтовується можливість виокремлення загального предмета доказування у досліджуваній категорії справ, до якого мають включатися факт вчинення дії (бездіяльності), з якими пов'язуються порушення прав та інтересів невизначеного кола осіб, факт порушення цими діями (бездіяльністю) вимог правових норм та факт вчинення зазначених дій (бездіяльності) даним відповідачем. Обґрунтовано положення щодо відсутності необхідності доведення прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями відповідача та порушенням суб'єктивних прав чи інтересів осіб з числа невизначеного кола осіб, а також факту завдання шкоди такими діями.

10. Дістало подальшого розвитку положення про особливість законної сили рішення у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, зокрема щодо особливості преюдиціальної сили рішення суду. Автором додатково аргументується, що рішення суду у справі за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, що набрало законної сили, має преюдиціальне значення при розгляді судом справи про цивільно-правові наслідки дій відповідача лише у разі задоволення такого позову і лише з питань, чи мали місце ці дії та чи здійснені вони даним відповідачем.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення цієї роботи можуть бути використані у правотворчій сфері при реформуванні та вдосконаленні чинного законодавства відповідно до наданих пропозицій; у правозастосовчій діяльності шляхом застосування наданих рекомендацій і пропозицій у практичній діяльності судів, а також органів та осіб, що мають право звертатися до суду на захист невизначеного кола осіб; у навчальному процесі при викладанні дисципліни “Цивільний процес” та підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників.

Апробація результатів дисертації здійснювалася автором під час читання лекцій та проведення практичних занять з курсу “Цивільний процес”. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, а також оприлюднювались: на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (Харків, 2003 р.); на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (Харків, 2004 р.); на науково-практичній конференції “Проблема юридичної особи у цивільному праві України”, присвяченій пам’яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 2004 р.); на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми цивільного права та процесу”, присвяченій пам’яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 2005 р.); за круглим столом “Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві та процесі” (Харків, 2005 р.); на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (Харків, 2006 р.); за круглим столом “Юридичні знання як предмет формування правової культури” (Сімферополь, 2007 р.); на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (Харків, 2007 р.); на міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми цивільного права та процесу”, присвяченій пам’яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 2007 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано чотири наукові статті у провідних спеціалізованих виданнях, які включені до переліку фахових видань ВАК України, та сім тез наукових доповідей і повідомлень.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (199 найменувань). Загальний обсяг дисертації складає 181 с., з них основний текст – 161 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено обґрунтування актуальності дослідження, його зв'язок із науковими програмами, планами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, наведено відомості щодо апробації та публікацій результатів дисертаційного дослідження.

Розділ 1. “Правові основи судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб” складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1. “Правове регулювання та практика судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб в Україні”* досліджується діюче законодавство, яким закріплено можливість звернення до суду із позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, практика розгляду таких справ в національних судах, а також процесуальні механізми судового захисту прав та інтересів групи осіб в одному провадженні, що передбачені Цивільним процесуальним кодексом України (надалі – ЦПК).

Докладно проаналізувавши норми матеріального та процесуального законодавства автор дійшов висновку, що сучасне цивільне законодавство припускає можливість судового захисту прав та інтересів різноманітного характеру, в тому числі й численної групи осіб, чиї права або інтереси порушуються діями (бездіяльністю) однієї особи. Проте ці правомочності не забезпечені процесуальним механізмом реалізації.

Проаналізувавши передбачені ЦПК правові механізми захисту прав та інтересів групи осіб одночасно автор приходить до висновку, що за своєю правовою природою позови на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб близькі до позовів, що пред'являються в передбачених законом випадках органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб згідно зі ст. 45 ЦПК. Спільною рисою даних інститутів є поєднання суспільних або державних інтересів з особистими інтересами конкретних осіб, на захист яких і звертаються до суду суб'єкти захисту “чужих” інтересів. Проте безпосередній об'єкт судового захисту є різним. Виходячи зі змісту національних правових норм, що закріплюють можливість захисту невизначеного кола осіб, звернення державних органів та громадських організацій спрямовані на захист таких колективних прав, як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на отримання інформації про санітарно-епідеміологічний стан навколишнього

середовища, право на якісні та безпечні для життя і здоров'я товари (роботи, послуги), право на достовірну рекламну інформацію тощо.

Дослідження понять “публічний інтерес”, “суспільний інтерес”, “державний інтерес”, спрямували автора до висновку, що безпосереднім об'єктом судового захисту у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є неперсоніфікований суспільний інтерес – потреба в дотриманні певних соціальних умов, необхідних для економічного, екологічного, соціального добробуту суспільства, що виступають підґрунтям для реалізації суб'єктивних (приватних) прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин. На думку автора, важливе методологічне значення має підхід, відповідно до якого об'єкт судового захисту у досліджуваній категорії справ – неперсоніфікований суспільний інтерес, – концептуально зумовлює процесуальні особливості судового провадження у досліджуваній категорії справ, склад осіб, які беруть участь у справі, їх процесуальне положення, особливості законної сили судового рішення тощо.

Автор зазначає, що проблеми захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб слід розглядати в контексті сфери дії права суспільного інтересу – міжгалузевого комплексного утворення правових норм, що регулюють суспільні відносини з використання існуючих правових засобів з метою захисту суспільних інтересів, як основи для реалізації інтересів приватних, та з метою позитивних змін у суспільному житті. Захист прав та інтересів невизначеного кола осіб розглядається як одна зі складових доступності судового захисту, зокрема прав та інтересів, що недостатньо представлені в суді.

Відстоюється думка щодо необхідності прямого закріплення в нормах ЦПК можливості звернення до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, а також процесуальних особливостей розгляду та вирішення даної категорії справ.

У підрозділі 1.2. “Зарубіжний досвід судового захисту прав та інтересів численного кола осіб” в історичному та порівняльно-правовому аспектах досліджено процесуально-правові механізми, що застосовуються для захисту прав та інтересів численного кола осіб в іноземних державах, зокрема інститут групового позову, з позиції можливого впровадження в національну судову практику. З цією метою дисертантом досліджується історія виникнення інституту групового позову, а також проаналізовано законодавство країн загального права та країн континентального права – членів Європейського Союзу, виявлено основні відмінності, характерні для правової регламентації досліджуваної юридичної конструкції.

Дисертант, погоджуючись з поширеною в юридичній літературі думкою, що становлення і розвиток інститут групового позову отримав саме в діяльності судів справедливості Англії, разом з цим зазначає, що в якості певного прототипу даного правового явища, зокрема для країн

романо-германської правової родини, необхідно розглядати відомі ще римському приватному праву так звані “народні” чи “популярні” позови (*actiones populares*).

У дослідженні автор приходить до висновку про доцільність розробки процесуального механізму судочинства за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб з урахуванням досвіду країн-членів ЄС, та вимог законодавства Європейського Союзу.

Розділ 2. “Характеристика позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб в цивільному судочинстві” присвячений дослідженню сутності позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб як процесуального засобу звернення до суду за захистом, та з’ясування його місця в теоретичній системі класифікації позовів.

У підрозділі 2.1. “Поняття та елементи позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” визначається поняття позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, досліджуються його характерні ознаки та елементи.

Дослідивши існуючі теоретичні концепції розуміння сутності позову в цивільному судочинстві автор робить висновок, що сутність позову може бути визначена правильно тільки з урахуванням єдності його матеріально-правової та процесуально-правової сторони. При цьому дисертант не погоджується з висловленою в науці цивільного процесуального права думкою (Г. Л. Осокіна), що в разі розгляду позову як єдиного поняття, що має дві сторони, звернення до суду у встановлених законом випадках суб’єктів захисту “чужих” інтересів не можна назвати позовом, оскільки таке звернення не містить і не може містити матеріально-правової вимоги до відповідача, оскільки дані особи не мають у справі матеріально-правового інтересу. Поділяючи точку зору М. А. Вікут, Р. Є. Гукасяна, автор робить висновок щодо наявності у суб’єктів захисту прав та інтересів інших осіб матеріально-правового інтересу, проте не особистого цивільно-правового, а публічно-правового (державного, службового, громадського), що заснований на законі, впливає з їх компетенції, статутний цілей, завдань та спрямований на реалізацію їх компенсаційної функції щодо забезпечення та захисту приватних прав та інтересів інших осіб.

У роботі обґрунтовано, що характерними ознаками позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є специфічний об’єкт судового захисту – неперсоніфікований суспільний інтерес та особливий суб’єктний склад на боці позивача – невизначене коло осіб. Саме ці ознаки зумовлюють особливості даних позовів, що необхідно враховувати при зверненні до суду, а також безпосередньо під час судового провадження у справах за цими позовами.

Автором на підставі аналізу співвідношення понять спору про право та юридичний конфлікт обґрунтовується, що сутність позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб полягає у тому, що за його допомогою юридичний конфлікт між певною соціальною групою – носієм неперсоніфікованого суспільного інтересу (невизначеним колом осіб) з одного боку та

особою (відповідачем) – з іншого, – з приводу реалізації належних ним прав та обов’язків передається на вирішення суду у вигляді спору про право. Сформульовано авторське визначення поняття позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб як пред’явленої у встановленій законом процесуальній формі з метою захисту неперсоніфікованого суспільного інтересу вимоги заінтересованої особи до суду про розгляд і вирішення правового спору між ним та відповідачем з приводу порушення діями (бездіяльністю) останнього прав та інтересів численної, кількісно й персонально не встановленої групи осіб, спільність якої обумовлена єдністю інтересів і способу захисту порушених прав.

Автором досліджуються елементи позову, якими виходячи з аналізу положень теорії цивільного процесуального права є предмет, підстава, зміст та обґрунтовується їх практичне значення для процесуальної діяльності щодо захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб. Заперечується висловлене Н. Ю. Сакарою положення щодо можливості застосування такого способу захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб, як примусове виконання обов’язку в натурі.

У підрозділі 2.2. “Види позовів про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” розглядаються деякі з відомих науці цивільного процесуального права класифікацій позовів, з відповідним віднесенням позовів на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб до того чи іншого виду, що на думку автора, сприятиме з’ясуванню особливостей досліджуваної категорії позовів.

На думку автора, за процесуально-правовою ознакою позови на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб можуть бути віднесені до позовів про присудження або до позовів про визнання. За матеріально-правовою ознакою їх можна диференціювати на: позови про захист прав та інтересів невизначеного кола споживачів; позови з приводу порушення законодавства про рекламу; позови про захист екологічних прав та інтересів невизначеного кола осіб; позови з приводу порушення інформаційних прав та інтересів невизначеного кола осіб тощо. За характером правової вимоги позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є немайновими позовами.

Дисертантом підтримується точка зору, започаткована Е. М. Мурадьян щодо виокремлення превентивних позовів. Автор формулює висновок про те, що позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб необхідно розглядати саме як превентивні позови.

Автором поділяється точка зору В. В. Яркова, Г. О. Аболоніна про те, що позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб є різновидом групових позовів. При цьому за характером правового захисту, що надається судом, їх слід вважати публічними груповими позовами.

Розділ 3. “Особливості судового провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. “Особи, які беруть участь у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” досліджуються питання правового положення осіб, які беруть участь у досліджуваній категорії справ.

Обґрунтовується висновок, що теоретичне та прикладне значення має виокремлення особливого суб’єктного складу на боці позивача – невизначеного кола осіб, що має розглядатися як кількісно не встановлене, проте ймовірно численне коло потенційних позивачів, об’єднаних загальним неперсоніфікованим суспільним інтересом, кількісна й персональна несталість яких робить неможливим і непотрібним їх індивідуалізацію, залучення до справи та зазначення в рішенні по справі, проте не позбавляє кожен з цих осіб посилаючись на рішення суду та не доказувати встановлені даним рішенням факти.

Проаналізувавши судову практику та погляди вчених щодо визначення позивача у досліджуваній категорії справ, автор робить висновок, що особливий багатосуб’єктний склад на боці позивача обумовлює певні особливості визначення процесуального положення осіб, які звертаються до суду на захист невизначеного кола осіб. Позивачем у справі за позовом про захист невизначеного кола осіб є фізична особа, яка звертається до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів, і необмежене коло осіб. У разі пред’явлення позову на захист невизначеного кола осіб органами чи особою, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, державні чи суспільні інтереси, вони займають процесуальне положення особи, яка захищає права, свободи та інтереси інших осіб згідно ст. 46 ЦПК, а в якості позивача виступає особа, яка надала їм відомості про порушення суспільного інтересу, і невизначене коло осіб. У випадку, коли жодна особа з числа невизначеного кола осіб не виявить бажання ініціювати процес на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб або ж подання до суду позову особами, які мають право захищати права та інтереси інших осіб, може бути не обумовлено зверненням до них фізичної особи з відомостями про порушення громадського інтересу, особа, яка пред’явила позов, займає процесуальне положення суб’єкта захисту “чужих” інтересів, згідно ст. 46 ЦПК, а на боці позивача не бере участь конкретна особа, чиї права порушено.

Автор поділяє точку зору Н. С. Батаєвої про те, що у справах за позовами про захист прав і охоронюваних законом інтересів невизначеного кола осіб участь третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, є неможливою.

Підрозділ 3.2. “Особливості відкриття провадження у справі, провадження у справі до судового розгляду та судового розгляду справ за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” присвячений дослідженню передумов права на пред’явлення позову

в механізмі реалізації права на судовий захист, умов здійснення права на пред'явлення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, а також процесуальних особливостей судового розгляду досліджуваної категорії справ.

Автор виходить з постулатів теорії цивільного процесуального права, що право на пред'явлення позову є похідним від його передумов і виділяє загальні (універсальні) та спеціальні передумови права на пред'явлення позову. Серед спеціальних передумов права на пред'явленні позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб автор, поділяючи точку зору Н. С. Батаєвої, виокремлює наявність спеціальної вказівки закону, що передбачає право відповідного органу чи особи звернутися до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. При цьому, аналізуючи діюче законодавство, що регламентує правозахисні повноваження органів та осіб в сфері цивільного судочинства, дисертант робить висновок, що законодавцем окреслено досить широке коло суб'єктів, які мають право звертатися до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.го інтересу. В певних випадках висновок про наділення органів зазначеним правом можна зробити лише шляхом системного та функціонального тлумачення правових норм, що обов'язково має враховуватися при правозастосуванні.

Аналізуючи специфіку умов реалізації права на пред'явлення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, автор вказує на необхідність існування спеціальних правил виключної територіальної підсудності для даної категорії справ і відповідного нормативного закріплення в ЦПК.

Дисертантом зроблено висновок, що позовні заяви про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб при їх поданні до суду судовим збором не сплачуються.

Автор поділяє точку зору Н. К. Мяснікової, Н. Ю. Сакари щодо необхідності повідомлення невизначеного кола осіб про відкриття провадження у справі, час та місце попереднього судового засідання, судового розгляду, а також про ухвалені рішення по справі шляхом публікації оголошення в офіційному друкованому виданні.

Характер правового спору (конфлікту), специфіка об'єкта судового захисту обумовлює неможливість за волевиявленням особи, яка пред'явила позов на захист невизначеного кола осіб, відмовитися в судовому засіданні від заявленої вимоги. Крім того сторони правового конфлікту не можуть укласти мирову угоду, передати спір на розгляд третейського суду.

При дослідженні особливостей доказування у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб автором зроблено висновок про можливість виокремлення загального предмета доказування в досліджуваній категорії справ, до якого віднесено факт вчинення дій, з якими пов'язуються порушення прав та інтересів невизначеного кола осіб, факт порушення цими діями норм діючого законодавства та факт вчинення зазначених дій даним

відповідачем. Звертається увага, що доказування обставин, які входять до предмету доказування у досліджуваній категорії справ має особливості. Зокрема, до предмету доказування можуть входити певні обставини, для характеристики яких застосовуються оціночні й узагальнюючі поняття; відсутність потреби доведення прямого причинно-наслідкового зв'язку між діями відповідача та порушенням суб'єктивних прав та інтересів кожної особи з невизначеного кола осіб, наявність завданої шкоди; в силу специфіки фактів, що розглядаються, більшою доказовою силою наділені письмові докази та висновки експерта.

У підрозділі 3.3. “Судове рішення у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб” в аспекті загальних вимог, що пред'являються до судового рішення як акту правосуддя, досліджуються сутність судового рішення та його властивості у справах даної категорії. Дисертант виходить з того, що судове рішення має бути законним, обґрунтованим, повним, визначеним, відповідати документально-процесуальній формі, ясним і точним.

В роботі розглядається зміст рішення по досліджуваній категорії справ. При цьому констатується, що зміст судового рішення як процесуального документу має відповідати загальним вимогам, зазначеним в ст. 215 ЦПК. Дисертант формулює висновок, що мотивувальна частина рішення по справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, повинна містити в собі повну аргументацію висновків, яких дійшов суд, та які зазначені в резолютивній частині рішення. При ухваленні й оформленні рішення суду по досліджуваній категорії справ, можуть мати місце труднощі при вирішенні питання щодо наявності та сутності суспільного інтересу, оскільки дане поняття є оціочною категорією. Ключем до вирішення даного питання на думку автора є звернення до принципів конституційного, міжнародного та інших галузей права при тлумаченні положень діючого національного законодавства та застосування судового розсуду.

В роботі розвинуто положення щодо особливостей преюдиціальної сили рішення суду у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Так, у разі задоволення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, рішення суду, що набрало законної сили, про визнання дій відповідача протиправними щодо невизначеного кола осіб є обов'язковим для суду, що розглядає позов конкретної особи щодо цивільно-правових наслідків їх дій з питань, чи мали місце ці дії і чи були здійснені вони цією особою (відповідачем). У разі відмови у задоволенні позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб рішення суду не має преюдиціального значення щодо осіб, в інтересах яких цей позов було подано до суду, оскільки в протилежному випадку таке рішення може фактично обмежити право на судовий захист невизначеного кола осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання, що полягає у розробці теоретичних положень, наукових пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення судочинства у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Здобуті наукові та практичні результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях позову як процесуального засобу захисту порушеного права, зокрема такого його виду як груповий позов; при розробці та внесенні змін до ЦПК; тлумаченні положень діючого законодавства та формуванні узагальнення судової практики.

Певне наукове значення має інтерпретація судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб в контексті розвитку прав людини. Вона є методологічною засадою в дослідженні сутності судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб в аспекті захисту колективних прав людини.

Важливе методологічне значення при розробці процесуального механізму судочинства за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб має підхід, відповідно до якого об'єкт судового захисту – неперсоніфікований суспільний інтерес, – концептуально зумовлює процесуальні особливості судового провадження у досліджуваній категорії справ. Теоретичне та прикладне значення має інтерпретація судового захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб як елементу права суспільного інтересу. Наведене положення сприяє розумінню ролі досліджуваного процесуального механізму в регулюванні балансу інтересів суб'єктів суспільних відносин, в аспекті розширення доступу до судового захисту недостатньо представлених інтересів, а також доцільності впровадження процесуального субінституту позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб у процесуальне законодавство України.

Обґрунтування позову про захист прав та інтересів як правового засобу передачі юридичного конфлікту до суду для врегулювання у вигляді спору про право, дає змогу виокремити ознаки, що відображають його сутність, сформулювати поняття позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб та з'ясувати місце в системі класифікацій позову.

Теоретичне та прикладне значення має виокремлення особливого суб'єктного складу на боці позивача – невизначеного кола осіб, і визнання можливості розгляду справи за відсутності на боці позивача та відповідного зазначення в позовній заяві конкретної особи. Наведене положення сприятиме виключенню у судовій практиці необґрунтованих відмов у відкритті провадження у справі й відповідно у наданні судового захисту.

Прикладне значення має виокремлення процесуальних особливостей судочинства у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, зокрема процесуального положення осіб, які беруть участь у справі, спеціальної передумови права на пред'явлення позову – відповідної норми права, дотримання правил про підсудність, вимог щодо форми та змісту позовної заяви, особливостей доказування, необхідності повідомлення про відкриття провадження у справі, хід та результати судового розгляду, преюдиціальної сили рішення суду, що набрало законної сили. Відображення зазначених особливостей в ЦПК сприятиме втіленню в судову практику таких позовів.

Внесено наступні пропозиції по вдосконаленню національного цивільного процесуального законодавства щодо процесуальних особливостей судочинства у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб:

- ч. 2 ст. 3 ЦПК викласти у наступній редакції: “У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, невизначеного кола осіб, або державних чи суспільних інтересів”;

- ч. 1 ст. 45 ЦПК викласти у наступній редакції: “У випадках, встановлених законом, уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, невизначеного кола осіб, державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах”;

- ч. 3 ст. 46 ЦПК доповнити реченням “Вказане правило не поширюється на позови в інтересах невизначеного кола осіб”;

- ст. 61 ЦПК доповнити частиною п'ятою наступного змісту: “Рішення суду, що набрало законної сили, про задоволення позову на захист прав чи інтересів невизначеного кола осіб є обов'язковим для суду, що розглядає позов про цивільно-правові наслідки дій відповідача з питань, чи мали місце ці дії та чи були здійснені вони цією особою”;

- ч. 1 ст. 81 ЦПК доповнити словами “оприлюдненням судових рішень”;

- ст. 114 ЦПК доповнити частиною п'ятою такого змісту: “Позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб пред'являються за місцезнаходженням відповідача”;

- п. 2 ч. 2 ст. 119 ЦПК “Форма і зміст позовної заяви” викласти у наступній редакції:

“2) ім'я (найменування) позивача і відповідача, а також ім'я представника позивача, якщо позовна заява подається представником, ім'я (найменування) органу чи особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо позовна заява подається ними, їх місце проживання або місцезнаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку, якщо такий відомий. Вимога щодо обов'язковості зазначення ім'я позивача, його місця проживання,

поштового індексу та номеру засобів зв'язку не поширюється на позови про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб”;

– назву ст. 127 ЦПК “Надіслання копії ухвали про відкриття провадження у справі, копії позовної заяви та доданих до неї документів” викласти у наступній редакції: “Повідомлення осіб, які беруть участь у справі про відкриття провадження у справі”, а також, доповнити зазначену статтю частиною 3 наступного змісту “Після відкриття провадження у справі за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб суд невідкладно публікує в офіційному друкованому виданні повідомлення про відкриття провадження у справі за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, в якому повинна міститися інформація про зміст позовних вимог, час та місце попереднього судового засідання”;

– ст. 156 ЦПК “Призначення справи до розгляду” доповнити новою частиною 2 наступного змісту: “Про призначення до розгляду справи за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб суд публікує в офіційному друкованому виданні повідомлення, в якому повинна міститися інформація про час та місце судового розгляду”. У зв’язку з цим, частину 2 вважати частиною 3.

– назву ст. 222 ЦПК “Видача або направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі” викласти у наступній редакції: “Видача, направлення копій судового рішення особам, які брали участь у справі, та оприлюднення судового рішення”. Крім того, доповнити зазначену статтю новою частиною четвертою наступного змісту: “судове рішення про задоволення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб оприлюднюється судом протягом п’яти днів з дня проголошення рішення шляхом публікації в офіційному друкованому виданні. Друкований орган, у якому розміщується публікація судового рішення, визначається відповідно до частини десятої статті 74 цього Кодексу”. У зв’язку з цим, частину 4 вважати частиною 5;

– п. 4 ч. 1 ст. 311 ЦПК та п. 4 ч. 1 ст. 338 ЦПК доповнити реченням такого змісту: “Вказане положення не застосовується у випадку ухвалення рішення за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб”;

Наукові та практичні результати дисертаційного дослідження є достовірними, оскільки впливають із визначеного автором об’єкта, предмета та методів дослідження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Степаненко Т. В. Нові позови в цивільному процесі (поняття, класифікація та значення) / Т. В. Степаненко // Право і безпека. – 2004. - № 3. – Т. 3. – С. 143–147.

2. Степаненко Т. В. Захист прав численних груп осіб за законодавством Європейського Союзу / Т. В. Степаненко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2005. – Вип. 30. – С. 97–103.

3. Степаненко Т. В. Відкриття провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб [Електронний ресурс] / Т. В. Степаненко // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 256–263. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07stvnko.pdf>

4. Степаненко Т. В. Щодо процесуального положення осіб, які звертаються до суду з позовами про захист невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Ученые записки ТНУ им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2007. - № 1. – Т. 20 (59). – С. 146–151.

5. Гончарова Т. В. Проблеми судового захисту прав численних груп осіб / Т. В. Гончарова // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: зб. наук. праць. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – С. 64–65.

6. Степаненко Т. В. Цивільна процесуальна правосуб'єктність юридичних осіб як суб'єктів захисту прав та інтересів невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Проблема юридичної особи у цивільному праві України: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Олександра Анатолійовича Пушкіна, Харків, 21 трав. 2004 р. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ; Харківський економіко-правовий ун-т, 2004. – С. 81–83.

7. Степаненко Т. В. До проекту Цивільного процесуального кодексу України: проблеми законодавчої регламентації позовів на захист прав та законних інтересів невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: зб. наук. праць. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – С. 237–240.

8. Степаненко Т. В. Об'єкт судового захисту у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Олександра Анатолійовича Пушкіна, Харків, 21 трав. 2005 р. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2005. – С. 230–232.

9. Степаненко Т. В. Преюдиціальна сила судового рішення у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: зб. наук. праць. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 124–127.

10. Степаненко Т. В. До питання щодо сутності права суспільних інтересів / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених: матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 25 трав. 2007 р.). – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 168–170.

11. Степаненко Т. В. Поняття та ознаки позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. О. А. Пушкіна (26 трав. 2007 р.) / За ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. – Х.: ХНУВС, 2007. – С. 309–311.

АНОТАЦІЇ

Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню проблем судочинства у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Дисертант аналізує законодавство і судову практику України та зарубіжних країн щодо захисту прав численних груп осіб. Судовий захист прав та інтересів невизначеного кола осіб розглядається як складова права суспільного інтересу.

В роботі приділено увагу актуальним питанням теоретичного та практичного характеру, що пов'язані з проблематикою нового виду позову в цивільному судочинстві – позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Досліджено правову природу, сутність та види позовів про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Розглянуто коло суб'єктів права на пред'явлення позову про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, передумови права на пред'явлення позову та порядок його реалізації. Досліджуються процесуальні особливості провадження у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, зокрема склад осіб, які беруть участь у справі, особливості доказування, судового рішення.

Висловлюються пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства та судової практики.

Ключові слова: судочинство, право суспільного інтересу, позов, сторони, докази, судові рішення.

Степаненко Т.В. Судопроизводство в делах по искам о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2008.

Диссертация посвящена исследованию проблем судопроизводства в делах, возникающих из исков о защите прав и интересов неопределенного круга лиц.

Исследована сущность производства по искам о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. В диссертации сделан вывод о том, что объектом судебной защиты по исследуемой категории дел является неперсонифицированный общественный интерес, под которым понимается потребность в существовании определенных социальных условий, необходимых для поддержания социального, экономического, экологического благополучия общества, и выступающих основой для реализации субъективных прав и интересов каждого члена общества.

Уделяется внимание исследованию права общественного интереса. Сделан вывод о целесообразности рассмотрения сущности производства по искам о защите прав и интересов неопределенного круга лиц в аспекте права общественного интереса.

Проанализировано законодательство Украины и зарубежное законодательство, регулирующее судебную защиту прав и интересов многочисленной группы лиц. Сделан вывод о целесообразности разработки процессуальной модели иска о защите прав и интересов неопределенного круга лиц по аналогии с институтом представительского иска, характерного для стран-членов Европейского Союза.

Исследован круг вопросов, которые касаются правовой природы и сущности исков о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. На основе существующих в теории гражданского процесса теоретических классификаций исков проведена классификация исков о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. Отстаивается мнение о необходимости рассмотрения иска о защите прав и интересов неопределенного круга лиц в качестве разновидности групповых исков.

Определен круг субъектов, которые вправе обратиться в суд с заявлением о защите прав и интересов неопределенного круга лиц. Рассмотрены вопросы о составе сторон по делам данной

категории. Исследован особый субъектный состав на стороне истца – неопределенный круг лиц. Сделан вывод о возможности рассмотрения в суде дела при отсутствии на стороне истца и соответствующего указания в исковом заявлении конкретного лица.

Исследованы предпосылки права на предъявление иска и порядок его реализации, а также процессуальные особенности судебного производства по делу. Рассмотрены вопросы, связанные с осуществлением доказательственной деятельности в данной категории дел. Сделан вывод о возможности выделения общего предмета доказывания по делам из исков о защите прав и интересов неопределенного круга лиц.

В аспекте общих требований, которые предъявляются к судебному решению как акту правосудия, исследуется сущность судебного решения и его свойства по делам данной категории. Сделан вывод об особенностях преюдициальной силы решения по иску о защите прав и интересов неопределенного круга лиц, вступившего в законную силу.

Автором сформулированы теоретические выводы по исследованным вопросам и выдвинут ряд положений относительно усовершенствования действующего гражданского процессуального законодательства.

Ключевые слова: судопроизводство, право общественного интереса, иск, стороны, доказательства, судебное решение.

Stepanenko T.V. Legal proceedings on cases in actions aimed at protection of rights and interests of unspecified group of persons. - A Manuscript.

Thesis for Academic Degree of Candidate of Legal Science in Speciality 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2008.

The Thesis deals with investigation problems of the legal proceedings cases from action aimed at protection of rights and interests of unspecified group of persons.

The author analyses the legislation and judicial practice of Ukraine and other countries related to judicial protection of rights of a large group of persons. The author regards judicial protection of rights and interests of unspecified group of persons as an element of Public Interest Law.

In the paper, the main attention is paid to the current problems of theoretical and practical nature connected with the scope of new institution in the civil process – action aimed at protection of rights and interests of an unspecified group of persons. The author investigates the legal nature, essence and kinds of actions aimed at protection of rights and interests of unspecified group of persons.

The author researches subjects of right to claim protection of an unspecified group of persons, conditions of right to claim and order of claim. The author researches the procedural peculiarities of considering civil cases from action aimed at protection of rights and interests of unspecified group of persons, such as composition of persons who participate in the case, questions of subject of proving and judicial decision.

The author expresses propositions concerning improvement of civil procedural legislation and judicial practice.

Key words: legal proceedings, Public Interest Law, action, parties, proving, judicial decision.